

POLITIČKI ODNOSI SRBIJE I TURSKE

OD 5. OKTOBRA 2000. GODINE DO DANAŠNJIH DANA

Geopolitički položaj Srbije i Balkana, kao mosta koji spaja Istok sa Zapadom, kroz istoriju je bio i ostao dopadljiv regionalnim, evropskim i svetskim silama. Za politički vrh u Ankari, Balkan predstavlja slabu kariku Evrope, područje na kome je neophodno kontinuirano raditi u cilju održavanja mira i regionalne stabilnosti. Uprkos prilično malom geografskom prostoru koji zauzima na karti Balkana (zahvatajući 5% njegove teritorije u oblasti Trakije), Turska nikada nije odustajala od sopstvenog balkanskog identiteta, pozivajući se na njega prilikom vođenja međubalkanske politike do današnjih dana.¹

Po završetku događaja iz 90-tih godina prošlog veka, Turska je u svojstvu medijatora za mir i reintegraciju Balkana preuzela na sebe regulisanje teritorijalnog, socijalnog i verskog nasleđa Jugoslavije, odnosno političkih odnosa između država nastalih njenim raspadom. Osnove turskog spoljnopolitičkog kursa prema Balkanu s početka XXI veka, počivaju na idejnim stavovima Ahmeta Davutoglua, nekadašnjeg ministra spoljnih poslova (2009–2014) i premijera Turske (2014–2016). Prioriteti nove turske regionalne politike usmeravani su ka prevazilaženju spornih političkih pitanja i diplomatskih nesuglasica između balkanskih zemalja, ponovnog povezivanja sa stanovništvom širom regiona sa kojim „turski narod deli zajedničku istoriju i sudbinu“, a sa ciljem kreiranja spoljnopolitičkog imidža Turske kao „odgovorne države na globalnom nivou“.²

Sa stanovišta turskih spoljnopolitičkih analitičara, promene u odnosima između Beograda i Ankare nastupile su nakon petooktobarskih promena 2000. godine, kada se Srbija našla na putu redemokratizacije države i društva, a naročito nakon 3. februara 2008. godine i reizbora Borisa Tadića na funkciju predsednika Republike Srbije. Pomenuti događaji usloveli su jačanje veza Srbije sa državama Evropske unije i okretanje države evrointegracijskim procesima, i uticali su na obnavljanje i harmonizaciju odnosa u regionu. Paralelno, u Turskoj se odvijala promena političkog režima ubedljivom pobedom Partije pravde i razvoja (turski: Adalet ve Kalkınma Partisi, ili AKP) na

---

¹ İlhan Uzgel, „Balkanlarla ilişkiler“, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, editör Baskın Oran, Cilt 2 (1980-2001), İstanbul, 2013, 167.

² Ahmet Davutoğlu, „Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring“, *Horizons*, Autumn 2014, ISSUE NO. 1, 96-106; Cenk Saraçoğlu, Melih Yeşilbaş, „Minare ile inşaat gölgesinde“, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, yayına hazırlayanlar: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, İstanbul, 2015, 908-912.

parlamentarnim izborima 3. novembra 2002. godine, sa formiranjem prve vlade Redžepa Tajipa Erdogana.³

Pa ipak, proces normalizacije diplomatskih kontakata Beograda i Ankare nije tekao bez diplomatskih trzavica i incidenata, od kojih je možda najveći usledio neposredno nakon jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova i Metohije 2008. godine. Priznanje Kosova kao nezavisne države od strane turskog državnog vrha, dan nakon donošenja Deklaracije o nezavisnosti 18. februara 2008. godine, predstavljao je otežavajući faktor na putu zbližavanja Srbije i Turske i usaglašavanja njihovih spoljnopolitičkih stavova u regionu.⁴

U okviru pregovora o pristupanju Republike Turske EU i pregovaračkog poglavlja 31. o turskoj spoljnoj politici, među zadacima državnog vrha i Ministarstva inostranih poslova Turske, između ostalog, navedeno je promovisanje stabilnosti i bezbednosti u njenom neposrednom političkom okruženju: na Balkanu, Kavkazu, Bliskom istoku i Mediteranu, imajući na umu, „bliske istorijske, ekonomske, kulturne i političke veze Turske” sa navedenim geopolitičkim oblastima.⁵

Ekonomska i diplomatska ekspanzija Turske na Balkanu usko je povezana sa njenom političkom propagandom o pogodnostima i prednostima koje je Uniji obećavala turska evrointegracija. Prema navodima Centra za strateška istraživanja iz Ankare (pri Ministarstvu spoljnih poslova Republike Turske), tursko punopravno članstvo u Uniji evropskih naroda imalo bi pozitivne efekte na evropsku spoljnu, bezbednosnu i odbrambenu politiku time što bi uticalo na smirivanje diplomatskih tenzija u regionu i prevazilaženje osetljivih diplomatskih pitanja koristeći se etničkim, kulturnim i istorijskim vezama turske države sa muslimanskim zajednicama na pomenutom prostoru. To bi se ostvarilo posredstvom ekonomske i kulturne saradnje Turske sa muslimanskim i turskim manjinama naseljenim na prostoru Zapadnog Balkana te integracijom tih zajednica koje se „prirodno nalaze pod turskom zaštitom” u političke i društvene sisteme njihovih država. Navedeno bi, kao rezultat, imalo povećanje kredibiliteta EU u očima balkanskih naroda, ostvarivanje jače regionalne saradnje i kooperacije između država na Balkanu, uporedo sa jačanjem uloge i uticaja EU kao političkog činioca ujedinjenja i stabilizacije na trusnom balkanskom tlu.⁶ Iz ugla Ankare, regionalna međubalkanska politika turske države u okviru projekta pridruživanja Evropskoj uniji, paralelno sa evrointegracijskim procesima država Zapadnog Balkana predstavlja komplementarni ne-rivalski proces,

---

³ Cenk Saraçoğlu, Melih Yeşilbağ, *nav.delo*, 874; İlhan Uzgel, „Balkanlarla ilişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, editör Baskın Oran, Cilt 3 (2001-2012), İstanbul, 2013, 705-707.

⁴ Videti na zvaničnom sajtu Ministarstva spoljnih poslova Republike Turske: http://www.mfa.gov.tr/reasons-between-turkey-and-kosovo_en.mfa

⁵ European Commission, *Turkey 2005 Progress Report*, 9.11.2005, SEC (2005) 1426, 127-131.

⁶ Aydın Babuna, „European Integration, Bosnia-Herzegovina and Stability in the Western Balkans: A New Strategy”, *PERCEPTION*, summer 2014, Ankara, Volume XIX, Number 2, 1-32.

zasnovan na stavu da bi prijem Turske kao „muslimansko-balkanske“ države imao ključnu ulogu i uslovio napredak na evrointegracionom putu pomenutih zemalja.⁷

Predstavljajući se kao garant mira na Balkanu, na inicijativu Turske kreiran je tzv. „mehanizam trilateralnih konsultacija“ između država u regionu (Turske, BiH i Srbije, odnosno Turske, BiH i Hrvatske). Osnove pomenute Trilaterale postavljene su Istanbulsom deklaracijom za mir i stabilnost na Balkanu, koju su, na prvom sastanku državnog vrha Turske, Srbije i BiH 24. aprila 2010. godine, potpisali tadašnji čelnici zemalja: predsednik Turske Abdulah Gul, predsednik Srbije Boris Tadić i predsedavajući Predsedništva BiH Haris Silajdžić. Održani i budući sastanci trebalo je da ubrzaju proces evrointegracija pomenutih zemalja, služe očuvanju mira i stabilnosti u regionu i omogućе napredak na polju procesa demokratizacije, tolerancije i sveobuhvatne političko-privredne i kulturne saradnje između Beograda, Sarajeva i Ankare. Bio je to prvi u nizu trilateralnih sastanaka na kome je, polazeći od turske evropske i balkanske politike, promovisan njen interes da bude lider u regionu.⁸

Prvi trilateralni sastanak u Istanbulu imao je za cilj pružanje garancija sa srpske i turske strane očuvanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH. Vrhunac kooperacije tadašnjeg srpskog i turskog političkog vrha (Boris Tadić–Abdulah Gul) na polju zaštite državnih interesa BiH, predstavljala je Deklaracija o osudi zločina u Srebrenici, koju je 30. marta 2010. godine usvojila Narodna skupština Republike Srbije.⁹

Namenjeni normalizovanju bilateralnih odnosa Beograda i Sarajeva, sledeći sazivi na trilateralnom nivou redom su održani 26. aprila 2011. godine u Srbiji (Karađorđevo) i poslednji u Ankari, 14–15. maja 2013. godine. Pod sloganom „Zajednička izgradnja budućnosti“, samit iz 2013. godine okupio je tadašnje regionalne lidere Srbije (predsednika Tomislava Nikolića), Turske (predsednika Abdulaha Gula) i članove Predsedništva BiH (Nebojšu Radmanovića, Bakira Izetbegovića i Željka Komšića).¹⁰ Sastavni deo trilateralne diplomatije Turske, Srbije i BiH čine redovni samiti njihovih

---

⁷ Isto.

⁸ Tekst Deklaracije dostupan je na sajtu NSPM: <http://www.nspm.rs/nspm-in-english/istanbul-declaration.html> (pristupljeno 24.7.2017). William M. Hale, *Turkish Foreign Policy Since 1774-2000*, Third edition, Routledge, 2012, 205; Bülent Sarper Ağır, Murat Necip Arman, „Turkish Foreign Policy towards the Western Balkans in the Post-Cold War Era: Political and Security Dimensions“, *Turkey's Foreign Policy and Security Perspectives in the 21st Century, Prospects and Challenges*, edited by Sertif Demir, BrownWalker Press, 2016, 158.

⁹ „Usvajanje Deklaracije Narodne Skupštine Republike Srbije o osudi zločina u Srebrenici (stenografske beleške sa sednice)“, Beograd, 2010;

http://www.yihr.org/public/fck_files/rsfile/Usvajanje%20Deklaracije%20Narodne%20skupstine%20Republike%20Srbije%20o%20osudi%20zlocina%20u%20Srebrenici.pdf (pristupljeno 25.7.2017).

¹⁰ Opširnije na: <http://www.mfa.gov.tr/relations-with-the-balkan-region.en.mfa>; Đorđe Pavlović, „The Future of Trilateral Cooperation among Bosnia and Herzegovina, Turkey and Serbia“, *Current Turkey-Serbia Relations*, SAM (Center for Strategic Research) Report, Ankara, 2016, 19-38; Bülent Sarper Ağır, Murat Necip Arman, *nav. delo*, 158.

šefova diplomatije. U periodu od 2009. do 2016. godine, ministri spoljnih poslova tri države okupili su se devet puta.¹¹

Republika Srbija je uspostavila saradnju sa Republikom Turskom i u regionalnim inicijativama kao što su Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEEC, South East European Cooperation Process), Regionalni savet za saradnju (RCC, Regional Cooperation Council), Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (SECI, The Southeast European Cooperative Initiative), Organizacija za crnomorsku ekonomsku saradnju (BSEC, The Black Sea Economic Cooperation) i Proces saradnje ministara odbrane Jugoistočne Evrope (SEDM, Southeastern Europe Defense Ministerial Process). Osnovane u cilju razvoja i unapređenja bilateralnih, trilateralnih i multilateralnih procesa i mehanizama, prevazilaženja istorijskih i stereotipnih barijera i etničko-verskih demarkacionih linija, obnavljanja kulturnih, ekonomskih i političkih veza i ostvarivanja regionalne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala, pomenute inicijative na osnovama regionalne integracije jačaju i politički dijalog između država Jugoistočne Evrope.¹²

Pod okriljem projekta neformalnog „strateškog partnerstva” Srbije i Turske, a sa ciljem otopljavanja diplomatskih odnosa, usledile su prve uzajamne posete srpskih i turskih državnika. U oktobru 2009. godine Srbiju je posetio turski predsednik Abdulah Gul, a do kraja iste godine predsednik Srbije je uzvratio posetu.¹³ Dolazak Abdulaha Gula u Srbiju kao prvog turskog predsednika koji je posetio Beograd nakon 1986. godine i dvadesettrogodišnje pauze, predstavljao je prekretnicu u oblasti bilateralne saradnje Srbije i Turske.¹⁴ U okviru zvaničnih bilateralnih poseta, Republiku Srbiju posetili su sledeći turski visoki zvaničnici: predsednik Turske Abdulah Gul oktobra 2009. godine; premijer Turske Redžep Tajip Erdogan jula 2010. godine i Ahmet Davutoglu (u svojstvu premijera Turske) decembra 2015. godine. Radi jačanja diplomatskih veza u zvaničnoj poseti Turskoj boravili su: novembra 2007. godine i aprila 2010. godine predsednik Srbije Boris Tadić; decembra 2010. godine predsednica Narodne skupštine Republike Srbije Slavica Đukić-Dejanović; premijer Srbije Mirko Cvetković marta 2011. godine; predsednik Srbije Tomislav Nikolić februara i maja 2013. godine; Maja Gojković kao predsednica Narodne skupštine Republike Srbije aprila 2015. i septembra 2016. godine, i predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić jula 2017. godine. Diplomatske posete

---

¹¹ Alida Vračić, *Turkey's Role in the Western Balkans*, SWP Research Paper, Berlin, December 2016, 10, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2016RP11_vcc.pdf (pristupljeno 3.8.2017).

¹² <http://www.ankara.mfa.gov.rs/cir/us.php> (pristupljeno 2.8.2017); Ahmet Davutoğlu, *Vizija budućnosti za Balkan*, SAM, Center for Strategic Research, br. 1, oktobar 2011, 3-11.

¹³ İlhan Uzgel, *nav. delo*, 705-707.

¹⁴ William M. Hale, *nav. delo*, 205.

pozitivno su uticale na razvoj uzajamnog poverenja između dve države, čiju istoriju diplomatskih odnosa odlikuje bogata politička, privredna i kulturna saradnja.¹⁵

Spoljnopolitička agenda turske države s početka 21. veka obojena je aspiracijama političke i privredne redominacije Balkanom. Turska diplomatija je svojevremeno odbacivala neoosmanističke izjave svojih političara kao takve, pod parolom „zabrinutosti turske države za sve narode na Balkanu” i kulturno-istorijske, geografske, gotovo komšijske bliskosti sa svim državama u regionu, uprkos nepostojanju zajedničkih granica. Nekadašnji šef turske diplomatije, Ahmet Davutoglu je na pomenuti način branio diplomatsku retoriku turskih državnika, i tumačio i pravdao državničke posete i značajna finansijska ulaganja Turske na prostoru BiH, Sandžaka i Kosova i Metohije. Reč je, između ostalog, o segmentu govora premijera Turske Redžepa Tajipa Erdogana u Prizrenu 2013. godine (u originalu: „Unutmayın, Türkiye Kosova’dır, Kosova Türkiye’dir” – „Ne zaboravite, Kosovo je Turska i Turska je Kosovo”), nakon kojeg je predsednik Srbije Tomislav Nikolić otkazao Trilateralni samit Srbije, BiH i Turske planiran za decembar 2013. godine u Beogradu, i zamrznuo dalje učešće nasastancima pomenutog tipa. Povodom ovog incidenta, turski ministar spoljnih poslova je tvrdio kako je izjava turskog premijera istrgnuta iz konteksta, pogrešno protumačena od strane srpskog političkog vrha i javnog mnjenja, te da se premijerov govor zasnivao na iskazivanju njegove lične i kulturne bliskosti Kosova i Turske, odnosno Kosova kao druge otadžbine. Pomenuta epizoda na polju diplomatskih odnosa dve države prevaziđena je do kraja 2015. godine, zvaničnom posetom predsednika Vlade Republike Turske, Ahmeta Davutoglua Srbiji.¹⁶

U kontekstu aktuelnih političkih dešavanja i previranja na Bliskom istoku, turski državni vrh posvetio se rešavanju ponovo otvorenog Kurdskog pitanja, kao pretnje po teritorijalni integritet turske države. Povlačenje idejnog tvorca turske regionalne politike Ahmeta Davutoglua sa međunarodne i turske spoljnopolitičke pozornice maja 2016. godine, uporedo sa društveno-političkom krizom unutar turskih granica koja je kulminirala u noći između 15. i 16. jula 2016. godine pokušajem vojnog puča i nasilnog

---

¹⁵ Bülent Sarper Ağır, Murat Necip Arman, *nav. delo*, 158; „Vučić doputovao u Tursku”, RTS, 9.7.2017, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/2797830/vucic-doputovao-u-tursku.html>; „Gojković: Demokratija i mir u Turskoj od značaja za čitav region”, Blic, 1.9.2016, <http://www.blic.rs/vesti/politika/gojkovic-demokratija-i-mir-u-turskoj-od-znacaja-za-citav-region/rs1v0p0>; „Gojković: Odnosi Srbije i Turske na dobrom putu”, 13.4.2015, N1, <http://rs.n1info.com/a51433/Vesti/Maja-Gojkovic-u-Turskoj.html>; „Premijer Turske Ahmet Davutoglu u poseti Srbiji”, B92, 28.12.2015, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=12&dd=28&nav_category=11&nav_id=1079399; <http://www.ankara.mfa.gov.rs/us.php> (приступљено 30.7.2017).

¹⁶ İnan Rūma, „Turkish Foreign Policy towards the Balkans: Overestimated Change within Underestimated Continuity?”, edited by Özden Zeynep Oktav, *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*, 143-146, 149-155; Đorđe Pavlović, *nav. delo*, 28, 30; „Kosova, Türkiye’dir” Sözləri Sırbistan’ı Çileden Çıkardı”, 26.10.2013, <http://www.turkishny.com/news/kosova-turkiyedir-sozleri-sirbistani-cileden-cikardi>; „Erdoğan’ın sözleri yanlış mı çevrildi?”, 28.10.2013, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-in-sozleri-yanlis-mi/dunya/detay/1783224/default.htm> (pristupljeno 31.7.2017).

zbacivanja vladajućeg režima, imalo je odjeka i na Balkanu. Iako politika regionalnog lidera nije trenutno u žiži interesovanja Ankare posvećene rešavanju „problema kod kuće”, trenutna situacija ne podrazumeva i njeno nužno povlačenje sa Balkana. Srpski državni vrh na čelu sa novim predsednikom nastavlja da gleda u pravcu Bosfora, pripremajući se za zvaničnu posetu Redžepa Tajipa Erdogana (u svojstvu turskog predsednika) tokom jeseni 2017. godine. Produbljivanje političke krize u Turskoj svakako otvara pitanje opstanka njene politike i uticaja na Balkanu u ulozi regionalnog lidera. Takođe, imajući u vidu da turskoj republici Mustafe Kemala Atatürka usled aktuelnih događaja na unutrašnjopolitičkom planu i politike udaljavanja od EU, pretil epitet nedemokratske autoritarne države, ostaje sumnja kako će sve pomenuto uticati na političke režime širom regiona Jugoistočne Evrope.¹⁷

EKONOMIJA U SLUŽBI BILATERALNE POLITIKE

Trilateralni samiti visokih funkcionera Turske, Srbije i BiH imaju svoj pandan i u oblasti privrede. Reč je o trilateralnim poslovnim forumima, u organizaciji Privredne komore Srbije, turskog Odbora za ekonomske odnose sa inostranstvom (DEIK) i Spoljnotrgovinskom komorom Bosne i Hercegovine. Pokrenuta inicijativa ima za cilj jačanje političkih i ekonomskih veza između ovih zemalja na trilateralnom i bilateralnom nivou, normalizaciju odnosa između Beograda i Sarajeva i privlačenje turskog kapitala i investicija u Srbiju i BiH. Na prvom sastanku održanom 20. oktobra 2015. godine u Sarajevu, potpisan je Memorandum o razumevanju između organizatora foruma radi produbljivanja privredne saradnje, povećanja obima robne razmene, zajedničkog učešća na tržištima trećih zemalja, razmene poslovnih informacija između institucija nadležnih za ekonomsku saradnju zemalja i organizacije poslovnih foruma. Tokom drugog trilateralnog sastanka privrednika zemalja trilaterale i njihovih ministara trgovine i ekonomije, 26. oktobra 2016. godine, u Istanbulu je otvorena zajednička Kancelarija trgovinsko-turističkog predstavništva Srbije i BiH.¹⁸

---

¹⁷ Zvanična poseta turskog predsednika Redžepa Tajipa Erdogana Srbiji, kao jednog od prvih gostiju novog predsednika Srbije, naišla je na pozitivan odjek u krugovima turskog i srpskog javnog mnjenja po pitanju buduće političke i ekonomske bilateralne saradnje dve države. Arslan Tekin, „Türkiye-Sirbistan Komşuluğu”, *Yeniçağ*, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiye-sirbistan-komsulugu-43719yy.htm> (pristupljeno 3.8.2017); Alida Vračić, *nav. delo*, 5-34.

¹⁸ Ivan Stojković, „Trilateralni poslovni forum privrednika Bosne i Hercegovine, Srbije i Turske”, <http://www.rpk-zajecar.co.rs/sr/index.php/vesti/640-trilateralni-poslovni-forum-privrednika-bosne-i-hercegovine-srbije-i-turske>; „Trilateralni forum Turska-Srbija-BiH održan u Istanbulu”, 26.10.2016, <http://pks.rs/Vesti.aspx?IDVestiDogadjaji=21315> (pristupljeno 1.8.2017).

Pored navedenog, ekonomska saradnja Srbije i Turske ostvaruje se u okvirima Srpsko-turskog Poslovnog saveta, Trilateralnog trgovinskog komiteta Srbija–BiH–Turska i regionalnih inicijativa kao što su Asocijacija balkanskih komora (ABC), Crnomorska ekonomska saradnja (BSEC) i Asocijacija mediteranskih komora (ASCAME).¹⁹ U oblasti ekonomske saradnje i trgovinske politike Srbije i Turske, presudnu ulogu je imalo potpisivanje Sporazuma o slobodnoj trgovini industrijskih proizvoda između dve države, 1. juna 2009. godine. Bio je to prvi korak ka uspostavljanju trgovinske razmene između dve države na principu nulte carinske stope.²⁰ Bilateralni i multilateralni ugovori ekonomske prirode zaključeni između Srbije i Turske otvorili su mogućnost proizvodnih kooperacija i zajedničkih ulaganja u oblastima poljoprivrede, metalske i elektro industrije, hemijske i farmaceutske industrije, proizvodnje guma, industrije maziva i naftnih derivata, turizma, IT sektora, energetike, infrastrukturnih i građevinskih projekata. Na porast turskih investicija u srpsku ekonomiju, u poslednje dve godine, presudno je uticao dolazak Turske Halkbanke u Srbiju, marta 2015. godine, kao većinskog vlasnika Čačanske banke (76,64% akcija). U svojstvu posrednika između srpskih i turskih privrednika, delovanje Halkbanke orijentisano je ka zaštiti interesa turskih kompanija zainteresovanih za otvaranje pogona i proizvodnje u Srbiji i njihovom prodoru na srpsko tržište.²¹

Kako je intenzitet ekonomskih veza i međusobne razmene dobara između Srbije i Turske usko ograničen njihovom sličnom privrednom strukturom, Turska se na listi zemalja u koje Srbija izvozi našla na 17. mestu (među 165 izvoznih partnera Srbije u svetu). Po visini ostvarenog uvoza na godišnjem nivou, posle zemalja EU, Ruske Federacije i Kine, Turska je sedmi uvozni partner Srbije.²²

Na listi dominantnih izvoznih srpskih proizvoda na tursko tržište nalaze se: obojeni metali, duvan i proizvodi od duvana, gvožđe i čelik, uljano semenje i plodovi, proizvodi od kaučuka, industrijske mašine za opštu upotrebu i plastične materije u primarnim

---

¹⁹ Dragana Milenković, „Turska vrlo važan partner Srbije”, *Nacionalna poslovna revija*, br. 8, Maj 2016, 81.

²⁰ Pomenuti Sporazum stupio je na snagu 1. septembra 2010. godine. „Zakon o potvrđivanju Sporazuma o slobodnoj trgovini između Republike Srbije i Republike Turske”, <http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/01%20Sporazum%20Turska%20cir.pdf> (pristupljeno 4.8.2017); Dragana Milenković, *nav. delo*, 79.

²¹ <http://www.kombeg.org.rs/aktivnosti/komora/komora.aspx?veza=6661> (pristupljeno 22.7.2017); Dragana Milenković, *nav. delo*, 79-80; Đorđe Pavlović, *nav. delo*, 25.

²² Prema poslednjim zvaničnim podacima Ministarstva ekonomije Republike Turske: https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/dislinkiler/ulkeler/ulke-detay/Sirbistan/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160836&contentTitle=Diş%20Ticaret&_afLoop=1100023843187740&_afWindowMode=0&_afWindowId=7hz4n3ujq&_adf.ctrl-state=d3678c4rm_333#!%40%40%3F_afWindowId%3D7hz4n3ujq%26_afLoop%3D1100023843187740%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160836%26contentTitle%3DD%25C4%25B1%25C5%259F%2BTicaret%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dd3678c4rm_337 (pristupljeno 4.8.2017).

oblicima. Sa druge strane, iz Turske se pretežno uvozi: predivo, tkanine i tekstilni proizvodi, drumska vozila, električne mašine, aparati i uređaji, odeća, povrće i voće, zatim hartija, karton i proizvodi od celuloze.²³ Ukupan obim srpsko-turske robne razmene i visina srpskog uvoza i izvoza u Tursku za vremenski period od 2006. zaključno sa junom 2017. godine, iskazani su u Tabeli 1.

GODINA	UVOZ (1.000 \$)	IZVOZ (1.000 \$)	UKUPAN OBIM RAZMENE (1.000 \$)
2006.	278.784	49.081	327.866
2007.	475.096	70.703	545.800
2008.	458.103	61.705	519.808
2009.	306.470	55.897	362.367
2010.	306.115	109.524	415.638
2011.	354.670	213.301	567.971
2012.	380.869	205.538	586.407
2013.	440.729	251.957	692.686
2014.	506.419	273.901	780.320
2015.	492.472	238.299	730.771
2016.	581.670	288.237	869.907
januar–jun 2016.	288.962	139.357	428.320
januar–jun 2017.	325.798	213.407	539.205

Tabela 1: *Ostvarena vrednost srpskog izvoza i uvoza u Tursku i obim spoljnotrgovinske razmene Republike Srbije i Republike Turske za period 2006–2017. godine (u milionima dolara).*

²³ Dragana Milenković, *nav. delo*, 79.

Podaci predstavljeni u tabeli pokazuju da je Srbija u toku poslednjih 11 godina zabeležila petostruki rast svog izvoza u Tursku (sa 49 na 288 miliona dolara), dok je uvoz turskih proizvoda dostigao svoju dvostruku vrednost skočivši sa 278 na 581 miliona dolara. I pored gotovo konstantnog porasta srpskog izvoza, ukupna robna razmena beleži kontinuirani trgovinski deficit na srpskoj strani. Prema podacima Privredne komore Srbije, pokrivenost srpskog izvoza uvozom između 2011. i 2016. godine kretala se u intervalima od visokih 45,1% (2011. godine), preko 42,4% (2012. godine), 41,2% (2013. godine), 38,9% (2014. godine), 43% (2015. godine), do 40,0% na nivou šestomesečnog uzorka (januar–jun) 2016. godine.²⁴

Uprkos razmerama i efektima svetske ekonomske krize, u periodu od 2009. do 2016. godine obim trgovinske razmene između Srbije i Turske uvećan je više od dva puta: sa ostvarenih 362.3 miliona dolara u 2009. godini, dostigao je nivo od 869.9 miliona dolara 2016. godine, približavajući se vrednosti od jedne milijarde u budućem periodu.²⁵

SOCIOKULTURNI ASPEKTI SARADNJE

Prodor „turske meke moći” na Balkan ostvaruje se uplivom u kulturnu, intelektualnu i privrednu sferu država posredstvom ekonomske dominacije, oblikovanjem verovanja i težnji, podsticanjem stanovništva na povratak osmanskome nasleđu i tradiciji, te nametanjem sopstvenih političkih vrednosti i postulata spoljne politike Turske. Kao važan element kulturne propagande turske regionalne i bilateralne politike sa Republikom Srbijom, pripadnici muslimanske veroispovesti (naseljeni pretežno na teritoriji Sandžaka i Kosova i Metohije) predstavljaju svojevrsan „svetionik” turske nacionalne svesti na tlu srpske države i oslonac turske politike na Balkanu.

Potpisivanjem Sporazuma o tehničkoj i finansijskoj saradnji između vlada Republike Srbije i Republike Turske, u Beogradu 26. oktobra 2009. godine, Kancelarija turske

---

²⁴ <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=53&p=1&pp=0&> (pristupljeno 5.8.2017).

²⁵ https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disiliskiler/ulkeler/ulke-detay/Sirbistan/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160838&contentTitle=Türkiye%20ile%20Ticaret%20afrLoop=1102693097812081&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=7hz4n3ujq&_adf.ctrl-state=d3678c4rm_354#!%40%40%3F_afrWindowId%3D7hz4n3ujq%26_afrLoop%3D1102693097812081%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160838%26contentTitle%3DT%25C3%25BCrkiye%2Bile%2BTicaret%26_afrWindowMode%3D0%26_afrWindowId%3Dd3678c4rm_358 (pristupljeno 4.8.2017).

agencije za saradnju i koordinaciju (TIKA) zvanično je otpočela sa radom u Srbiji.²⁶ Time je politički i privredni upliv turske države u Srbiji, a naročito na tlu Sandžaka, Kosova i Metohije, učvršćen posredstvom njenih projekata humanitarnog, kulturno-obrazovnog, društvenog i ekonomskog karaktera. Prema poslednjem izveštaju Agencije iz 2015. godine, dosadašnji projekti agencije TIKA u Srbiji realizovani kroz izgradnju, obnovu i donacije, bili su orijentisani ka poboljšanju obrazovne infrastrukture, unapređenju poljoprivrede i stočarstva, razvoju kapaciteta u zdravstvu i dr., dok je za potrebe saniranja posledica poplava iz maja 2014. godine uloženo 1.350.000 evra. Poput stožera politike očuvanja i reafirmacije osmanskog nasleđa turske države na Balkanu, sa dimenzijama istorijske i geografske dubine,²⁷ Agencija je pod okriljem projekata obnove i održavanja zajedničkog kulturno-istorijskog nasleđa započela sa radom na rekonstrukcijama istorijskih spomenika u Srbiji podignutih u osmanskom periodu. U vremenskom razmaku od osnivanja TIKA predstavništva u Srbiji zaključno sa 2016. godinom, sprovedeno je preko 144 projekata i akcija, sa ciljem da se omogući „trajni suživot između zajednica” i obezbedi „njihov zajednički razvoj”.²⁸

Suživot muslimana i hrišćana tokom osmanske vladavine Balkanom ostavio je duboki trag oličen u istorijskom i jezičkom nasleđu, folkloru, običajima i usmenoj tradiciji srpskog naroda. Posredstvom ideje o zajedničkoj balkanskoj kulturi, a radi prevazilaženja uvreženih stereotipa i predrasuda, razvijena je platforma turske kulturne propagande na Balkanu sa nizom sopstvenih mehanizama. Sa pomenutim ciljem, u Srbiji su osnovani Turski kulturni centri (Yunus Emre Enstitüsü) u Novom Pazaru i Beogradu (otvoreno 12. 7. 2010., odnosno 20. 5. 2015. godine). Pored filmova i serija turske produkcije, danas lako dostupnih putem mas-medija, instituti Yunus Emre nude građanima Srbije upoznavanje sa turskom narodnom tradicijom i običajima posredstvom kulturno-umetničkih aktivnosti, časova kaligrafije i turskog jezika, slikanja na vodi itd.²⁹

---

²⁶ *Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Turske o tehničkoj i finansijskoj saradnji*, <http://www.trzistesrbije.com/ntrus/law/506925231311470.pdf> (pristupljeno 2.8.2017).

²⁷ Ahmet Davutoglu, *Strategijska dubina; međunarodni položaj Turske*, Beograd, 2014, 43-48, 73-82; Darko Tanasković, *Neosmanizam; dokrina i spoljnopolitička praksa*, Beograd, 2010, 35-47; Cenk Saraçoğlu, Melih Yeşilbağ, nav. delo, 908-912.

²⁸ Opširnije o radu TIKA agencije videti na njihovom zvaničnom sajtu:

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_sirbistan_da_144_projeyi_hayata_gecirdi-21157 ; TIKA - izveštaj za Srbiju za 2015. godinu, <http://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/TANITIM%20BROŞÜRLERİ/PDF/TİKA%20-%20Srbija%202015%20-%20Serbia.pdf> (pristupljeno 22.7.2017).

²⁹ Turska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju (TIKA) i turski kulturni centri deluju pri Ambasadi Republike Turske u Beogradu. Opširnije na sajtu Instituta Yunus Emre u Beogradu: <http://belgrad.yee.org.tr/sr/learnturkish>; „Beograd dobio Turski kulturni centar "Yunus Emre"”, *Sandžacke novine*, 21.5.2015, <http://www.sandzacke.rs/uncategorized/beograd-dobio-turski-kulturni-centar-yunus-emre/> (pristupljeno 24.7.2017); Jovana Šaljić, „Kulturna politika Turske – obnova 'veličanstvenog stoleća'”, „Turska regionalna sila?”, uredili: Miša Đurković, Aleksandar Raković, Beograd, 2013, 46-56.

Svečanom otvaranju Turskog kulturnog centra u Novom Pazaru prisustvovali su predsednik Srbije Boris Tadić, premijer Turske Redžep Tajip Erdogan i ministri spoljnih poslova dve države. U okviru svoje zvanične posete Srbiji, premijer Turske je potvrdio ulogu Sandžaka na polju unapređivanja bilateralnih odnosa Srbije i Turske i pohvalio načinjene korake srpskog političkog vrha na putu pomirenja Beograda i Sarajeva, pod protektoratom Ankare: „Srbija je učinila nekoliko krupnih napora, počevši već od prisustva predsednika Tadića u Srebrenici; Skupština je donela rezoluciju o Srebrenici, a pre toga smo imali trilateralni sastanak. Dakle, mi ozbiljno radimo na pomirenju u regionu.”³⁰

Pored otvaranja Kulturnog centra, tokom posete premijera Turske, ministri spoljnih poslova dve države (Vuk Jeremić i Ahmet Davutoglu) potpisali su u Beogradu 12. jula 2010. godine Sporazum između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Turske o uzajamnom ukidanju viza. Sa namerom da se „olakšaju uzajamne posete” turskih i srpskih državljana, Sporazum je trebalo da posluži „daljem unapređenju odnosa prijateljstva i saradnje između dve države”, na prvom mestu u oblasti turizma i ekonomske saradnje privrednika dve države.³¹

U periodu 2001–2016, u srpskom parlamentu je potpisano i ratifikovano 18 ugovornih akata sklopljenih između vlada Republike Srbije i Republike Turske. Osim pomenutih sporazuma, bilateralni odnosi Srbije i Turske uređeni su zakonskim regulativama u oblasti uzajamne pravne pomoći, ekonomske saradnje, saobraćaja i infrastrukture, socijalne sigurnosti, poljoprivrede, životne sredine, vojne saradnje, borbe protiv teških krivičnih dela, terorizma i organizovanog kriminala itd.³²

* * *

Spoljnopolitički potezi Republike Srbije i Republike Turske, kao država koje se nalaze pred vratima Evropske unije, ostaće usmereni na jačanje uzajamne i regionalne

---

³⁰ „Premijer Erdoğan i predsednik Tadić u Novom Pazaru”, <http://www.sda.rs/vijesti/341-premijer-erdoğan-i-predsjednik-tadic-u-novom-pazaru.html> (pristupljeno 4.8.2017).

³¹ Sporazum o uzajamnom ukidanju viznog režima između Republike Srbije i Republike Turske stupio je na snagu 03.12.2010. godine. „Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Turske o uzajamnom ukidanju viza”, <http://www.trzistesrbije.com/ntrus/law/224372833035886.pdf> ; <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/konzularni-poslovi/putovanja-u-inostranstvo/putovanja-u-inostranstvo?lang=cyr&start=24> (pristupljeno 2.8.2017).

³² <http://www.parlament.gov.rs/акти/донети-закони/у-сазиву-од-16-априла-2014.3405.html> ; <http://www.parlament.gov.rs/акти/донети-закони/у-сазиву-од-31-маја-2012.2193.html> ; <http://www.parlament.gov.rs/акти/донети-закони/у-сазиву-од-11-јуна-2008.1533.html> (pristupljeno 2.8.2017).

saradnje. Rad turske države na harmonizaciji odnosa između različitih entiteta na Balkanu u cilju smanjenja postojećih kulturnih, etničkih i verskih napetosti, prema viziji turskog Ministarstva inostranih poslova, imalo bi za cilj očuvanje mira i političke stabilnosti u regionu. Navedeno je trebalo dodatno podupreti i podstaći turskim finansijskim investicijama, ali i na prvom mestu njenim članstvom u EU, kao inicijalnim i prvostepenim korakom u pravcu regionalne i šire, evropske stabilnosti i bezbednosti.³³

Po pitanju ekonomske kooperacije, tokom poslednje dekade Republika Srbija se pokazala kao dobar ekonomski partner Turske, predstavljajući pogodno tržište za plasiranje turskih artikala i bogato stecište kvalifikovane radne snage. Ipak, najavljavani ekonomski prosperitet koji je Turska obećavala državama na Balkanu nije do današnjih dana konkretizovan. Uprkos izuzetnom ekonomskom rastu turske države, koji je olakšao njen prodor u socijalne i političke strukture balkanskih država, Turska ne zauzima vodeće mesto među ekonomskim partnerima Republike Srbije i država u regionu.³⁴ Smatrajući Balkan svojim životnim prostorom, na kome se ukrštaju geopolitičke, geoekonomske i geokulturne aspiracije Istoka i Zapada, Turska će se naći u konkurenciji sa rastućim političko-privrednim uticajem država EU (prvenstveno Nemačke i Italije), zatim Ruske Federacije i Kine. U pomenutom kontekstu treba očekivati jačanje bilateralne saradnje Srbije i Turske kako u ekonomskoj, tako i u ostalim sferama njihovog postojanja.

Sladana Zdravković

Beograd, septembar 2017.

---

³³ Aydın Babuna, *nav. delo*, 1-32.

³⁴ Alida Vračić, *nav. delo*, 5-34.